

Kitap İncelemesi

Baydar, Oya. *Köpekli Çocuklar Gecesi*. İstanbul: Can Yayınları, 2019.

Latour, Bruno. *Rota: Politikada Yönümüzü Nasıl Bulacağız*. Çev. Orçun Türkay. İstanbul: Kolektif Yayınları, 2019.

Emrah Pelvanoğlu

Dr. Emrah Pelvanoğlu, Yeditepe Üniversitesi, emrah.pelvanoglu@yeditepe.edu.tr

“Devrilme noktası”nın (tipping point) eşliğindeyiz! “Her şey için çok geç” olmadan evvel, küresel ısınmayı 1.5°’de tutmak, etkili önlemleri almak ve gerekli radikal değişiklikleri yapmak için yaklaşık 10 yılımız² kaldı. Kasım ayı genel sıcaklık ortalamasının 8.9° olduğu Türkiye’de, 2019 Kasım ayı sıcaklık ortalaması 11.5° idi. Tarihinin en kurak kışlarından birini geçiren Marmara Bölgesi’nde ise ortalama sıcaklık 15.1°’yi buldu³. İstanbul’da, Aralık ayında sivrisinek kovaladığımız geceler yaşıyoruz. Doğu Karadeniz’den orman yangını haberleri⁴, Antalya ve Adana’dan sel görüntüleri⁵ varoluşumuzun uçucu (ephemeral) ekranlarından (story, timeline), sinir sistemimizin ‘her dem yeni’ uzantıları boyunca akıp gidiyor⁶. Tam bir uyuşukluk / ya da aşırı uyarılmışlık hâli içinde başımıza gelenleri izliyoruz, orada bir yerlerde çırpınan gençlerin, uzmanların, aktivistlerin çığlıklarını, bütün bu apokaliptik kakofoninin arasından nadiren seçebiliyoruz. Oysa orada bir yerden seçip duyduklarımız, tıklayıp izlediklerimiz hep kapımızdaki krizden nişaneler. Duvardaki sivrisineği Adana’daki sele bağlayan bütüncül bir felaketin hem faili hem de mağduruyuz. 2015 Paris İklim Antlaşması’ndan bu yana küresel ölçekte artan

¹ <https://t24.com.tr/yazarlar/levent-kurnaz/devrilme-noktasi--tipping-point,2551>

² <http://acikradyo.com.tr/acik-gazete/birlesmis-milletlerin-iklim-krizi-raporu-0>

³ <https://www.mgm.gov.tr/veridegerlendirme/sicaklik-analizi.aspx>

⁴ <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/karadenizde-iki-gunde-150-noktada-ortu-ve-orman-yangini-cikti/1683527>

⁵ <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/son-dakika-akdenizi-vurdu-4-kenti-esir-aldi-41405086>

⁶ <https://www.birgun.net/haber/bilgi-kirliligine-dair-gutenberg-den-neler-ogrenebiliriz-258205>

iklim krizi farkındalığına, karbon salınımındaki %4'lük artışla karşılık verdik⁷. Bütün bu olan bitenlerin bizi nereye götürdüğü bu kadar açık ve netken, hâlâ daha kendimizi 'peki ne yapacağız' sorusunun kötümserliği ya da çaresizliği ile oyalanırken bulabiliyoruz.

Bu yazıda tanıtacağım iki kitabı, bu soruya iki farklı bağlamda verilmiş önemli birer cevap olarak ele alacağım: Oya Baydar'ın Ekim 2019'da çıkan ve Türk Edebiyatı'nın ilk "ekolojik distopyası" olarak tanıtılan romanı *Köpekli Çocuklar Gecesi* ile Fransız düşünür Bruno Latour'un, Türkçede Şubat 2019'da yayımlanan ufuk açıcı siyasal denemesi *Rota: Politikada Yönümüzü Nasıl Bulacağız*. Kurmaca bir hikâye, bir roman olmasına rağmen, neredeyse bir haberci titizliği ile yazılmış KÇG ile "bir siyasal kurmaca varsayımı"nı temel alarak başlayan *Rota*, iklim krizinin nedenleri ve bağlantısallıklarına dair ortak bir bakış açısını paylaşıyor. Buna göre yerküreyi (insanlığı mümkün kılan iklim şartlarının var olduğu yegâne yaşam alanı, "critical zone"⁸) devrilme noktasına sürükleyen iklim krizinin, ondan bağımsız ya da ondan daha önemliymiş gibi görünen / anlatılan göç ve eşitsizlik olgularıyla ilgisiz olmadığını anlamak ve bu üç olayı aynı tarihsel durumun belirtileri olarak ele almak gerekiyor. Latour'a göre Sovyetler'in çöküşü, II. Dünya Savaşı'nın ardından müreffeh ve her anlamda sınırsız bir dünya hayalinin başlıca mimarı olan ABD'nin ve ivmelenen neo-liberal hegemonyasının tescili ise; Brexit, Donal Trump'ın 2016 yılında başkan seçilmesi ve yoğunlaşan göçler de küresel dünya hayalinin çöküşü ve neo-liberal refah ütopyasının iflası anlamına geliyor. "Adına 'Batı' denilen şey bir dünya idealini paylaşmıyor artık." Dünyanın küçülüp küçülüp, bütünleşik bir harp meydanı ile kapitalist bir pazara dönüşmesinin başlıca faili olan iki büyük devlet, kısacası yeni iklim rejiminin mimarları, gittikçe büzüşen⁹ bir gezegende yersiz-yurtsuzlaşan kitlelerden korkup, olmamış bir ergen gibi öfke ile kendine kapanıp,

⁷ <https://www.bbc.com/news/science-environment-50648495>

⁸ <https://criticalzone.org/national/research/the-critical-zone-1national/>

⁹ <https://www.newyorker.com/magazine/2018/11/26/how-extreme-weather-is-shrinking-the-planet>

“Tarihimizin sizinkiyle herhangi bir ortak noktası olmayacak; cehenneme kadar yolunuz var!” diyor.

KÇG'nin hikâyesi de bütün gücünü ve siyasal motivasyonunu işte bu güncel tarih kesitinin yarattığı şaşkınlık ve kötümser panik hâlimden alıyor. Ana karakterler küresel müreffeh dünyanın özgür, eğitilmiş ve namuslu bireyleri olarak, tekrardan kendi içine çöküp cepheleşen küresel dünyanın çatışmacı dinamiklerine, uluslararası kongrelerde ve vekalet savaşlarının yürütüldüğü bölgelerde birbirlerini, aşklarını ve vicdanlarını arayarak karşı koymaya çalışıyorlar. Adı verilmeyen anlatıcı kadın karakter bir organik entelektüel¹⁰ olarak başlayıp, oğlu Doğa ve peşinden dünyanın sonuna kadar gittiği sevgilisi Adam'ın etkisiyle dönüşüp, kimlik değiştiriyor. Bütün bu süreç, sınırsız-uluslararası-entelektüel bir idealin çöküp, yerini tüm dünyada 1984 tarzı bilindik baskıcı rejimlere bırakmasıyla ilerliyor. Hikâyenin başında küresel dünyanın özgür vatandaşları olarak, yeryüzünün herhangi bir noktasındaki kongrelerde buluşup, aşklarını yaşayıp, savaş bölgelerindeki çatışma mağdurlarına ve iklim krizinin sonunu getirdiği yeryüzü canlılığına dair bildirimler sunup, raporlar yazan anlatıcı kahraman ve her daim gizemli aşığı Dr. Adam Kor, hikâyenin sonuna doğru her anlamda kapana kısıлып, bütün dünyayı etkisi altına alan selden canlarını “köpekli çocuklar”ın yardımı ile zor kurtarabiliyorlar.

KÇG'nin hikâyesi, Bruno Latour'un geliştirdiği “Yeni İklim Rejimi” konsepti ile anlatılabilecek bir dünyada, yani tam da “bu dünyada” geçiyor. Küresel-sınırsız-kuralsız dünyasallaşma beraberinde getirdiği eşitsizlik ve meta arzı patlaması ile çökerken, popülizmin yükselişi olarak adlandırılan, Latour'a göre ise “ulus devletin telaşla eski koruyuculuğuna dönme arzusunun” ürettiği yeni yerellikler, altından toprağı çekilen yersiz-yurtsuzların farazi tehditlerine karşı siper alıp, kendi sınırlarına çekiliyor. “Gemide güverte yolcusu / tirende üçüncü mevki / şosede yayan / büyük insanlık”ın¹¹, “kapitalesen”in¹² tetiklediği çatışmalarla altüst olan

¹⁰ <https://www.marxists.org/history/erol/ncm-7/tr-gramsci.htm>

¹¹ <https://www.lyrikline.org/en/poems/bueyuek-insanlik-7538>

¹² <https://yesilgazete.org/blog/2019/09/21/bir-yanlisi-duzeltelim-antroposen-degil-kapitalosen/>

küçük dünyası, yani en azından herkesin olan gezegen dağılıp giderken, %1 (Latour'un tabiri ile "bilmesinlerci seçkinler" in),¹³ yaklaşmakta olanın çok önceden farkına varmış ve temel strateji olarak dezenformasyonu¹⁴ belirlemiştir.

KÇG'nin sondan başlayan hikâyesi bir yanıyla "bu dünyaya" ve özellikle Türkiye'ye dair somut, aktüel tanıklıklarla (zorlanarak da olsa) ilerliyorken, diğer yanıyla da alegorik isim, yer ve tema seçimleri ile kadim masallara, mitlere (bazen çok yersiz) atıflar yapıyor. Romana adını veren "köpekli çocuklar", anlatının kötümser tonunu belirleyen, Latour'un Yeni İklim Rejimi dediği, sürekli bir çöküş halindeki bu distopik dünyada, masalsi bir işbirliği ile örgütlenip, iyilere yardım eden topraksız (yersiz-yurtsuz-ailesiz) çocuklarla köpeklerin adı. KÇG'nin savaşlar, ölüm, kitlesel göçler ve baskıcı rejimlerle ilerleyen distopik ve tam da bu yüzden gerçekçi kurgusu, hikâyenin sonuna doğru gerçekleşen on yıllık kuraklık, ardından bastıran yağmurlarla yerleşen ağır nemli tropikal iklim ve aniden gelerek dünyanın önemli bir kısmını etkisi altına sel yoluyla "ekolojik distopya"ya dönüşüyor. Tufan mitlerine dayanan bu hızlı ve gerçekçi olmayan çözümün, hikâyesine bir gelecek tasarlamak zorunda kalan romancıyı çok da memnun etmemiş¹⁵ olmalı. Tufandan sonra devam edecek dünya için umudu, hayvanlarla insanların eşit ve mülkiyetsiz bir düzendeki işbirliği olan "köpekli çocuklar" simgeliyor. Romanın son cümlesi "Dünün sonu, yarının başlangıcı".

Latour ise eksi-dünyasallaşma ve eksi-yerellik eksenlerinde salınan ve Yeni İklim Rejimi'nin yıkıcı sonuçları ile yüzleşmek zorunda kalacak insanlığın, gezegenin toplam kütlesi ve hatta uzaya doğru savrulan¹⁶ "küresel insan dünyası" ile karşılaştırıldığında kritik bir sınırlılık arz eden gezegensel "yaşam alanını" korumak, kısacası gerçek bir beka meselesi olan iklim kriziyle baş edebilmek için yeni bir çekim merkezine yönelmek gerektiğini söylüyor: "Yerküresellik". Buna göre tek ve

¹³ <https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-11-09/one-percenters-close-to-surpassing-wealth-of-u-s-middle-class>

¹⁴ <https://insideclimatenews.org/topics/climate-denial>

¹⁵ <https://youtu.be/qv3ua2PVN0M>

¹⁶ <https://www.nationalgeographic.com/science/space/reference/space-junk/>

bütünleşik bir gezegende, birbirimizi dışlayabileceğimiz farklı dünyalarda yaşanamayacağının; Yerkürenin kaynaklarının, bu iç içe geçmiş çoklu dünyaların sınırsız taleplerini daha fazla karşılayamayacağının farkına varılması ve bu yönde bir politik tahayyül geliştirilmesi gerekiyor. Bu bağlamda Latour'un, "eylemlerine tepki verecek bir toprağın gerçekliklerine bağlı olmayan kişinin ufku" olarak tarif ettiği dördüncü çekim merkezi "toprak-dışı"nın arızı çekiciliğine de prim vermemek gerekiyor. Zira animasyon projelerle on beş bin yıllık coğrafi dengeyi hiçe sayan kanal kafalıların, atmosferde araba gezdirip Mars'ta yaşam pazarlayan başka parlak kafalarla beraber paylaştıkları bu kaçış ekseninin gelecek projeksiyonlarında, bütüncül bir yaşam alanı ve canlılığın beşiği olarak yeryüzünün esamisi bile okunmuyor.